

Складна і трагічна історія українського народу. Вона, як мовиться, вздовж і впоперек фальсифікована. Одне слово, написана так, як поневоленачі пишуть про поневолених. Той, хто виступав за волю свою і свого народу, оголошувався ворогом, знищувався.

Від нас ретельно були приховані сторінки історії ОУН — УПА, особливо, котрі стосувалися участі в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками.

Сьогодні ми пропонуємо читачам районки розповідь про ці приховані сторінки історії нашого краю. Звичайно, дуже важливо не ідеалізувати всі дії ОУН і УПА, адже так можна створити ще одну, уже нову, придуману історію. А нам вона нарешті потрібна така, якою була насправді.

Тут дуже важливо, на наш погляд, героїв назвати героями, а вбивць — вбивцями. І не менш важливо уникати узагальнень, до яких була така охоча доперебудовна історична наука. За кожним убивством мирного населення стоять конкретні особи. І оцінки їм слід давати поіменно.

А вбивства такі були. І дуже ретельно слід розібратися, де йдеться про провокацію, а де про розправу сусіда над сусідом через побутові чвари і т. д.

Лише правда, якою б гіркою і незручною вона не була, гідна історії незалежного народу.

ЩО МИ НИНИ знаємо про Українську Повстанську Армію? А практично нічого. Ліба що тримаємо в пам'яті увесь отой бруд, що був вилитий на неї більшовицькими ідеологами і комуністичною пропагандою. А перші відділи українських повстанців, виходячи з книги Петра Мірчука «Українська Повстанська Армія», сформувалися на Поліссі у жовтні 1942 року. Недаремно і у лісі співається: «Гей, там далеко, на Волині, де народилася УПА»... А якщо конкретніше, то перший загін УПА організований саме в Костопільському районі військовим референтом краевого проводу ОУН на Північно-Західних землях «Остапом» (справжнє назвисько Сергій Качинський, син православного священика, родом з Острожжя, колишній старшина польської армії). Ще й понині живий зв'язковий Василь Опа-

бувся 10–11 березня.

Після «Остапа» командування приймає «Клим Савур», або «Охрім», «Галина». У цей час утворюються нові сотні Дороша, Крука і Гонти, впливається до Повстанської Армії багато української поліції, що дає можливість сотням перетворитися в курені. Тому виникає потреба формувати більше військово-об'єднання і воно приймає офіційну назву УПА-Північ, головним командиром його стає «Клим Савур-Охрім» (правдиве прізвище Роман Клячківський).

Василь Кублій з того часу стає зв'язковим «Клима Савура», аж до його загибелі 12 лютого 1945 року. У нього дуже теплі згадки про свого командира, «Клима Савур» був середнього зросту, мав тоді десь років за п'ятдесят, ходив у постолах і польській свитці. І хто не знав його, той не міг запідозрити в ньому полковника

Савелій Григорович Гріпич, мешканець Головища. Там розміщувалися теж дві школи молодших старшин УПА: одна підстаршин, а друга — медично-фельдшерський вишкіл. Савелій Григорович саме кінчав медично-фельдшерський вишкіл. У Великому Стидині був головний медичний центр, потім він переїхав до Гутвина. Там, до речі, приймали козаки

ПОВСТАНСЬКИЙ КРАЙ

присягу на вірність Україні. А першим наказом головнокомандуючого УПА-Північ

меччини, частину перевели у шуцмани, але більшість воjakів пішли у ліс. До таких перших формувань належить і бойвка Бурн, яка швидко перетворилася на курінь, яким командував курінний Острий, — дуже відважний провідник. Практично його курінь контролював ситуацію у всьому пригорінні Костопільського району. Він не давав спокою німцям.

Курінний Острий загинув біля села Бронного, що в Березнівському районі, після нього курінним був призначений Галайда. До речі, є відомості, що Острий похований ще з двома повстанцями (один з них на прізвище Трохимчук — з Костополя) на цвинтарі біля церкви у селі Бронному Березнівського району.

Не меншою відвагою прославився серед воїнів-повстанців і курінний Гамалія. Ще й нині маємо очевидців, що особисто знали його. В селі Базальтовому живе його зв'язковий Віктор Іванович Довжаниця. Ще у 1943 році шістнадцятирічним хло-

дзбросний загін фашистів, що повертався з Деражного, де пограбував населення. Бій тривав три години. З ворожого боку впало 16 гітлерівців, обоз було відбито. В цьому ж місяці невеликим загonom УПА було вибито німців з Деражного. А у квітні того ж року велика група гітлерівців з 300 солдатів напала на село Постійне. Спалили багато хат, пограбували господарства. Але по дорозі назад їм шлях переступив загін УПА. Німці потерпіли цілковиту поразку. Повстанці здобули два важкі кулемети, радіостанцію, 2 фіри амуніції, гвинтівки, револьвери, польову аптечку тощо. З боку ворога загинуло понад 30 солдатів. Тільки під прикриттям ночі гітлерівцям вдалося втекти з поля бою. А 17 квітня 1943 року відділ УПА біля с. Боршівки напав на німецький моторизований загін. Відбито один автомобіль і багато зброї, при цьому загинуло 16 гітлерівців, повстанці втратили лише одного козака.

Згодом, — згадує Віктор Іванович Довжаниця, — бойвка «Прометей» увійшла в підпорядкування ладрайонного провідника «Гризного». Це був середнього зросту чоловік, чорнявий з виду. Але це вже було після німецької окупації. Тепер перед повстанцями ставилося завдання — перешкоджати більшовикам збирати з людей поставки, Віктор Іванович стає зв'язковим «Гризного». В його обов'язки входило відносити пошту на хут. Буди, що під Гутвином, з Борзалі аж інше до нього

Коли той погоджувався, він віддавав масло і пошту, забирив від зв'язкового його гринс. А в Деражне носив сир. Тільки ціна вже була на три з половиною карбованці нижчою.

Чому я заглибився в деталі зв'язку? Мені здається, що така продумана конспіративність свідчить про високу організованість повстанського руху. Вистежили енкаведисти Віктора Івановича Довжаницю 10 березня 1946 року у лісі по дорозі з Дубини до Буди. Потрапив на засідку. Схопили його несподівано з обох боків під руки. Ніс він тоді три записки. Писалися вони на цигарковому папері, запечатувалися сургучем. Та він встиг їх проковтнути. Хоча один енкаведист це помітив і вхопив його за горло, другий за шелепи, але було вже пізно. На допиті було марно вліратися, адже у слідчого лежала реєстраційна книга бунчужного відділу Гамалії. В ній було записане прізвище, ім'я та по батькові, звідки родом, псевдо кожного. Правда, не знали, з якого він року народження. На справді Віктор Іванович з 1927 року, а записався з 1930. Як малолітньому, йому дали лише 10 років ув'язнення. При арешті зняли з нього нові жовті американські черевики, подаровані йому «Гризним», а дали драні. Може, й ці драні в тюрмі його виручили. А в Рівненській тюрмі йому дозволено ще раз зустрітися зі своїм командиром «Гризним». Він лежав худий-худощий і лиш очима показав, щоб Віктор довів. Так і помог

ля», «Глинка»), який працював з ним з 12 літ, ще з 1940 року, тобто ще до війни з німцями.

В далекому сороковому році підпілля ОУН містилося на хуторі Пеньки, або Борівка. Усі зв'язки стікалися до помешкання Мальованих — активних членів ОУН ще з часів Польщі. Бечальські хутори теж були тим своєрідним ядром національної боротьби на Костопільщині. У підпільній роботі вони іменувалися тереном «Іскра». І справді, цей терен був мовби центром усіх акцій і планів, звідси розбігалися всі підпільні шляхи у різні куточки нашого та інших районів і за «советів», і за німців. Ці хутори знесли аж у 1956 році, але для історії українського повстанського руху вони відіграли дуже важливу роль.

Сергій Качинський («Остан») загинув у бою з німцями у 1943 році, коли повстанці брали Оржівський тартак. Щоправда, там стояли власівці. Качинський був дуже відважним командиром, він першим вскочив у казарму власівців, скомадувавши: «Руки вгору!» Так і загинув. Але повстанці знищили цього дня понад 60 воронів, забрали багато зброї й амуніції. Бій від-

був дуже жорстоким, загинула Шухевича.

— Якось — згадує колишній зв'язковий. — «Клим Савур» вирішив проконтролювати роботу «Мирного» — проводника зв'язкових УПА-Півночі. Як завжди, одягнувся якнайпростіше, примостився на возі на сніг. Ідемо собі. Ніхто ніякої уваги, мало там який-то дядько їде на підводі. Під'їжджаємо до потрібного місця, а зв'язкові, усі ще молоді хлопчачки, підсміюються з нього: «Гей, дядьку, не впадій з воза». Він нічого на те, мовчить. Заходимо в хату.

— Де «Мирний»? — запитує він у якогось дівчини.

— Нема його. — відбуркнулася та, а зв'язкові сиготять.

Тут «Климові Савуру» довелося розконспіруватися. Виявилось, що «Мирний» спокійнісінько спить собі у сусідній кімнаті. Він вивів його на поле і наказав зробити 30 долів, тобто віджати від землі руками тридцять разів. А потім організував ієнит і зв'язковим, і їхньому командирові.

— Тоді головний штаб УПА розміщувався уже на хуторах у Гутвині, неподалік Великого Студина, — згадує вже інший очевидець, колишній повстанець куречя «Шаули», а потім «Острого»

йменування воїнів УПА у козаків. — продовжує розповідь Савелій Григорович. — Про це ніяк ніхто не згадує, а повстанці називалися козаками.

З наказу командуючого були введені молитви. Вранці повстанське військо молилося: «Боже великий, творче всесильний, на нашу рідну землю споглянь, ми буди вірні твоєму заповітові, вислухай нині наших благань. Нарід в кайданах, край у руїні, навіть молитись ворог не дасть. Боже великий, дай Україні силу і славу, волю і владу». Увечері теж молилися: «Боже, вислухай благання, не дай загинути в ярмі, силу зішли Україні, щастя і долю дай їй».

Слід трохи заглянути в передісторію утворення УПА у нашому районі. Коли 30 червня 1941 року у Львові було проголошено самостійність України, то в Костополі та селах району почали організовуватися військові формування — Січі. Так, у Костополі з добровольців організував Поліську Січ петлюрівський полковник Лиходько. Та, на жаль, недовго проіснувало це українське військо. Після арешту українського уряду у Львові частину його фашисти вивезли в неволю до Ні-

меч (Черетоками і Війгоном). По сусідству з обійстям Довжанців була боївка чотового «Прометей». Отож «Прометей» порекомендував Гамалії кмітливого хлопчачка. Курйний взяв хлопця на два місяці на навчання у вишкіл. Це було ще за німецької окупації у вересні-жовтні 1943 року. Потім Віктор Іванович був направлений у боївку «Прометей» як розвідник і зв'язковий Гамалії.

Пому дали псевдо «Шкода». До речі, під командуванням Гамалії, саме у косовицю січня 1943 року, великий відділ УПА відправився у похід на Львів. Суточно було з шкірою і папером, а на Львівщині працювали шкірзавод і паперова фабрика. У похід пішло до трьох тисяч повстанців. Перший бій з німцями довелося тримати під Шуманню. Але похід удався. Повстанці взяли і шкірзавод, і паперову фабрику, привезли з Галичини понад 800 підвід з необхідною сировиною, батарейками для кишенькових ліхтариків тощо.

Лише протягом 1943 року воїни УПА тримали десятки боїв з німцями. Головним чином нападали на загоны, що займалися грабуванням селян. Так, у березні 1943 року відділ УПА біля села Корчина наскочив на добре

інформація, але звідси приходили самі. У Бечалі зв'язковим був «Залізняк» (справжнє прізвище Іван Трохимчук), а у Буді — дівчина за псевдом «Марія». Зустрічалися в хаті, але насамперед ішов до тайника під одиноким сосону. Якщо там нічого не було, тоді сміливо йшов до хати, а інакше не мав права. Тайник міняли щотижня.

Ходив Віктор Іванович і на зв'язок у Костопіль. Правда, сюди ніс масло на базар. Фунт масла тоді коштував 20 карбованців, а кілограм — 50. То Віктор Іванович цінив 70 карбованців за кілограм, щоб ніхто не брав, а у лівій руці тримав обласну чи районну газету. В цій же руці тримав і грипс. Коли хтось запитував про масло, зв'язковий відповідав: «Це масло вчора збите з позавчорашньої свіжої сметани». Це був пароль. А інший зв'язковий мусив перепитати пароль: «Невже з позавчорашньої сметани? То скільки коштує?» — «70 карбованців». Якщо це справді зв'язковий, то він мусив дати на підтвердження карбованця менше. Коли він казав, що заплатить 68 карбованців 50 копійок, Віктор («Шкода») мав далі докінчити пароль: «Ну, ще 50 копійок додайте і беріть».

вин у в'язницю, а сліди не дізналися, що у них в руках був надрайонний проводник.

Окрім того, у Костопільському районі ще діяв Відділ Особливого Призначення (ВОО). Він не мав права переходити в інші райони, а діяв лише в межах нашого. Командував ним мешканець села Головица Григорій Юрченко за псевдом «Лис». Як згадує козак цього відділу Савелій Григорович Гривіч, Григорій Юрченко був дуже відважним. Він раніше служив у польському війську і мав чин капрала. Найгрізнішою зброєю цього загону був несподіваний напад на супротивника, вміння конспірувати засідки і майстерно маневрувати, бути невловимими.

Звичайно, що в такі складні часи, важко було відмежуватися від мимовільного гріха, невірнього кроку, бо люди — не ангели. Але їхня відданість святій ідеї свободи свого народу і незалежності Української держави значно перекриває оті, може, неточні дії чи помилки відважних людей, одержимих ідеєю соборності України.

Записав від воїнів братства УПА Костопільського району С. ПРАСК.